

Vzor tolerantného správania mladých ľudí v rodine a v škole

Autor: Mgr. Martina Slovíková

Anotácia: Príspevok popisuje najzaujímavejšie výsledky výskumu o výchove k tolerancii dospelých jedincov, žiakov základných a stredných škôl, s užším zameraním na vzory správania a informácie o kultúrne odlišných skupinách obyvateľov poskytované mladým ľuďom v rodinnom a v školskom prostredí.

Kľúčové slová: mladí ľudia, zdroje tolerancie, osobná skúsenosť, vzory, postoje

Ústav informácií a prognóz školstva realizoval v školskom roku 2011/2012 opakovaný výskum zameraný na multikultúrnú výchovu a toleranciu mladých ľudí na Slovensku, realizovaný v rámci kontinuálneho výskumu objasňujúceho problematiku ľudských práv a vychádzajúceho z plnenia Národného plánu výchovy k ľudským právam schváleným na roky 2005 – 2014. Výskum sa zameriaval na postavenie školy a rodiny ako (informačných) zdrojov tolerancie pre žiakov základných a stredných škôl v SR. Mapované boli tiež postoje mladých ľudí voči kultúrne odlišným skupinám obyvateľov.

Na formovanie detskej psychiky od najranejšieho veku má vplyv predovšetkým rodina. Podľa Čápa (1997) majú vplyv na jednej strane socio-kultúrne podmienky (vzdelanie rodičov, národnosť, bydlisko, vek, profesia, spôsob života, resp. životná filozofia), zároveň autor zdôrazňuje význam psychologických premenných. Rodina podľa autora totiž poskytuje dieťaťu modely k napodobňovaniu a identifikácii. Rodinný systém je jedným z najdôležitejších determinantov vývoja osobnosti, v ktorom jedinec vyrastá, osvojuje si vzory správania a konania, prvé modely sociálnej interakcie a komunikácie s okolím sa učí konať v súlade s požadovanými normami, niest' zodpovednosť za svoje konanie.

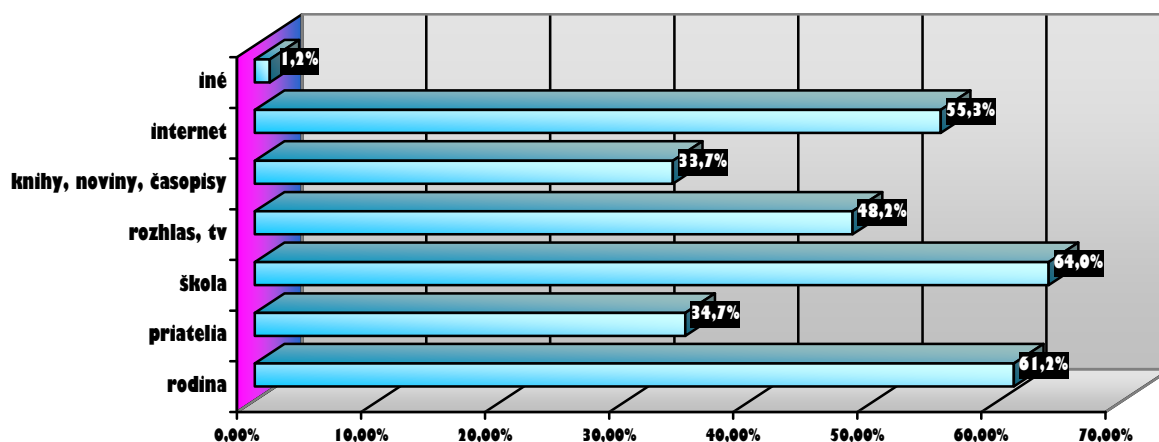
Mládež predstavuje špecifickú sociálno-demografickú skupinu, z psychologického hľadiska jedinečnú a dôležitú životnú fázu, kedy si mladý človek utvára svetonázor, morálne zásady i presvedčenia, avšak dotýkajú sa ho pri tom postoje rodičov, ako aj všetky informácie, s ktorými sa stretne. Keďže v procese socializácie mladí ľudia vychádzajú nielen z vlastných skúseností, ale aj zo svojich pozorovaní a z informácií zo svojho najbližšieho okolia (rodina a škola), vo výskume sme sa zamerali na to, aký široký a konkrétny je záber multikultúrneho vzdelávania v školách, aké modely a vzory správania k odlišným skupinám obyvateľov poskytujú dospelým jedincom ich rodičia, a ako prenikajú do postojov samotných mladých ľudí.

Výskum názorov a postojov žiakov sa realizoval na základných a stredných školách na celom území SR. Zúčastnilo sa ho 1 924 žiakov vo veku od 12 do 18 rokov, z toho 50,9% žiakov základných škôl a 49,1% žiakov všetkých typov stredných škôl. Zastúpené boli obe pohlavia, v pomere 48,8% chlapcov k 51,2% dievčat.

Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam

Rodina, škola a internet predstavujú pre mládež dominantné zdroje informácií o multikulturalizme a tolerancii ku kultúrnym, etnickým a sociálnym odlišnostiam (60,0% respondentov). Najmenej poznatkov rozvíjajúcich multikultúrne tolerantný postoj získavajú žiaci z novin, časopisov a kníh, ako aj od svojich kamarátov a priateľov. Informácie

o multikulturalizme a tolerancii ku kultúrnym, etnickým a sociálnym odlišnostiam nezískava od žiadneho spomínaného zdroja 2,3% respondentov, dokonca niektorí respondenti uviedli neprítomnosť takýchto zdrojov v ich živote (bližšie *graf 1*).

Graf 1 Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam

V porovnaní s údajmi z predchádzajúceho roku boli zistené veľmi zaujímavé výsledky. Pri porovnateľne veľkých vzorkách respondentov¹ žiaci prisúdili väčšie hodnoty, ako aj väčší význam všetkým informačným zdrojom, avšak zatiaľ čo v predchádzajúcom roku médiá, škola, internet a rodina zaujímali u žiakov takmer rovnako významné postavenie v poskytovaní informácií o multikulturalizme a o tolerancii ku kultúrnym odlišnostiam (zhodne viac ako 40,0%), v predmetnom roku prisúdil najväčší počet respondentov tento vplyv práve škole a rodine (zhodne viac ako 60,0%).

Dievčatá sa až v 70,1% prikláňali ku škole a v 64,7% k rodičom ako k zdrojom kultúrnej rozmanitosti a tolerancii k druhým, zatiaľ čo v skupine chlapcov nebola zistená takáto variabilita. Školu (57,3%), rodinu (57,4%) a internet (53,4%) považuje približne zhodný, aj keď menší počet chlapcov za poskytovateľov takýchto informácií. Tieto rozdiely medzi pohlaviami môžu súvisieť s preferenciou voľnočasových aktivít jedincov, ktorá bola zisťovaná vo výskume *Voľný čas a médiá* (Bieliková, Slovíková, 2010). Aj keď takmer rovnaký dôraz chlapci i dievčatá pripisujú oddychu a relaxu, pre dievčatá je dôležitejšia realizácia záujmov a vzdelávanie, chlapci naopak preferujú využívanie voľného času na zábavu. Od svojich kamarátov a priateľov však získavajú najmenej poznatkov rozvíjajúcich multikultúrne tolerantný postoj (pozri *graf 1*), s výnimkou kníh, novín a časopisov, ktorých prínos dievčatá na základe posúdenia poskytovania informácií o kultúrnej rozmanitosti a tolerancii viac ocenili.

Najviac žiakov gymnázií (69,2%) a základných škôl (66,1%) získava informácie o kultúrnej rozmanitosti zo školy, zatiaľ čo žiaci stredných škôl získavajú informácie najmä doma, od svojej rodiny (60,2%). Školu a médiá (rozhlas, televízia, knihy, noviny a časopisy, ako aj internet) uviedlo ako zdroje informácií o multikulturalizme a tolerancii najviac žiakov z radov gymnazistov. Rodina predstavuje pomerne vyrovnaný prínos informácií o kultúrnej, etnickej a sociálnej rozmanitosti a tolerancii, na čo poukazuje takmer zhodne viac ako 60,0% z respondentov všetkých skupín.

¹ V predchádzajúcom roku sa výskumu zúčastnilo 1 844 respondentov a v predmetnom roku sa na výskume podieľalo 1 924 respondentov.

Žiaci 7., 8. a 9. ročníka v základnej škole volili najpočetnejšie za zdroj takýchto informácií školu, zatiaľ čo žiaci 1. a 2. ročníka strednej školy označili najpočetnejšie ako takýto zdroj rodinu a žiaci 3. ročníka strednej školy najčastejšie uvádzali internet ako ich zdroj informácií o kultúrnej rozmanitosti a tolerancii. Všetky médiá (rozhlas, televízia, knihy, noviny a časopisy, ako aj internet) uvádzali ako zdroje informácií o multikulturalizme a tolerancii vo väčšom počte ako v iných skupinách žiaci navštevujúci 2. a 3. ročník strednej školy. Tretie miesto, na ktoré sa umiestnil internet vypovedá o jeho dôležitosti a podiele na výchove a vzdelávaní dospelých jedincov, ktorí sú technicky vyspelejší, majú na to priestor, ale aj prostriedky (prístup na internet sa stáva dostupným v stredných školách – počítačová učebňa, IKT technika – i v domácom prostredí, kde sa stal bežnou súčasťou, pričom jeho využívanie je vyžadované nielen pre potreby moderného vyučovania, ale aj pre nadväzovanie kontaktov a upevňovanie internetových sociálnych sietí).

Vzdelanie rodičov sa ukázalo byť štatisticky významné vo vzťahu k posudzovaniu zdrojov tolerancie ku kultúrnym, etnickým a sociálnym odlišnostiam. Najviac respondentov zo skupiny tých, ktorých najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je vysokoškolské uviedlo na prvom mieste získavanie takýchto informácií z rodiny, až následne zo školy. V ostatných skupinách bola škola označovaná najväčším počtom respondentov za spomínaný zdroj informácií, rodina v nich bola uvádzaná na druhom mieste. Najnižší počet respondentov, ktorí označili za svoj zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii všetky typy médií (rozhlas, televízia, knihy, noviny, časopisy, ale aj internet) sa nachádzal v skupine tých, ktorých rodičia (otec aj matka) majú najvyššie ukončené vzdelanie základné. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že otázkam súvisiacim s kultúrnou diverzitou sa venujú vo všetkých rodinách, pričom v rodinách s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi o niečo viac (môže to súvisieť s tzv. prenosom vzdelania rodičov na ich deti).

Postavenie zdrojov rozvíjajúcich toleranciu sa líšilo tiež podľa toho, z akej veľkej obce/mesta žiaci pochádzajú. Vo všetkých skupinách respondentov dominovala škola a rodina ako zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii, pričom u žiakov pochádzajúcich z veľkomiest (so 100 000 a viac obyvateľmi) bolo postavenie rodiny vyššie ako postavenie školy (rodina: 62,6% / škola: 61,5%).

Rodinu označilo za zdroj informácií najviac respondentov v skupine žiakov pochádzajúcich z Bratislavského (64,4%), Žilinského (67,0%) a Banskobystrického kraja (65,5%), naopak školu označilo za zdroj informácií najviac respondentov v skupine žiakov pochádzajúcich z Trenčianskeho (69,2%), Nitrianskeho (65,9%), Prešovského (71,1%) a Košického kraja (65,4%). Zaujímavým zistením je, že žiaci z Trnavského kraja sa v najväčšom počte zhodli na internete ako poskytovateľovi informácií o kultúrnej, etnickej a sociálne odlišných skupinách obyvateľov a tolerancii k nim (65,1%). Viac ako polovica respondentov v skupine žiakov z Trnavského (51,5%) a Prešovského kraja (53,8%) označila rozhlas a televíziu za svoje informačné zdroje v oblasti multikultúrnej rozmanitosti a tolerancii k druhým. Noviny a časopisy označilo najviac respondentov v skupine žiakov vyrastajúcich v Žilinskom (36,3%) a Banskobystrickom kraji (35,9%).

Tieto výsledky naznačujúce posilnenie postavenia najmä rodiny, ale aj školy ako významných zdrojov informácií vo vnímaní dospelých jedincov potvrdzujú vyjadrenia respondentov o ich *dôvere voči zdrojom, ktoré im poskytujú informácie o multikulturalizme a tolerancii ku kultúrnym, etnickým a sociálnym odlišnostiam*. Rodina bola jednoznačne respondentmi označená za najdôveryhodnejší zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii (66,6%). Škola je pre respondentov druhým najdôveryhodnejším zdrojom takýchto informácií (36,7%) a hneď po nej priatelia (25,9%). Rozhlas s televíziou

a internetom označila pätina respondentov za dôveryhodné zdroje spomínaných informácií a do novín a časopisov vkladá najmenší počet respondentov svoju dôveru (16,6%). Nepomerný rozdiel v dôveryhodnosti jednotlivých informačných zdrojov vedomostí žiakov výrazne vyzdvihuje postavenie rodiny u súčasnej mládeže.

Z uvedených zistení vyplýva, že rodičom a škole dôveruje najviac respondentov, a práve z týchto dvoch zdrojov získava najviac respondentov informácie o kultúrnej rôznorodosti a tolerancii. Z toho plynie veľmi dôležité zistenie, že práve dospelujúci jedinci sú ovplyvnení názormi a postojmi rodičov i učiteľov.

Multikultúrna výchova v škole

Na otázku o zdrojoch informácií o multikulturalizme a tolerancii ku kultúrnej, etnickej a sociálne odlišným skupinám obyvateľov úzko nadväzuje otázka, či žiaci absolvujú multikultúrnu výchovu v škole, teda či sa venujú na vyučovaní niektorých predmetov (napr. občianska náuka, etická výchova, zemepis a i.) témam multikultúrnej výchovy (ďalej v texte tiež MKV), vnímajú tieto témy prezentované v kontexte učiva rôznych predmetov a spájajú si ich s výchovou k tolerancii ku kultúrnej, etnickej a sociálne odlišným skupinám obyvateľov. Tieto informácie pokladáme za mimoriadne významné, pretože pre formovanie postojov je dôležité, aby sa žiaci učili o kultúrnej rozmanitosti skupín obyvateľov, a navyše v škole získavané poznatky na poli multikultúrnej výchovy a tolerancie k odlišnostiam sú vyššie spomínanou optikou mladého človeka vysoko dôveryhodné.

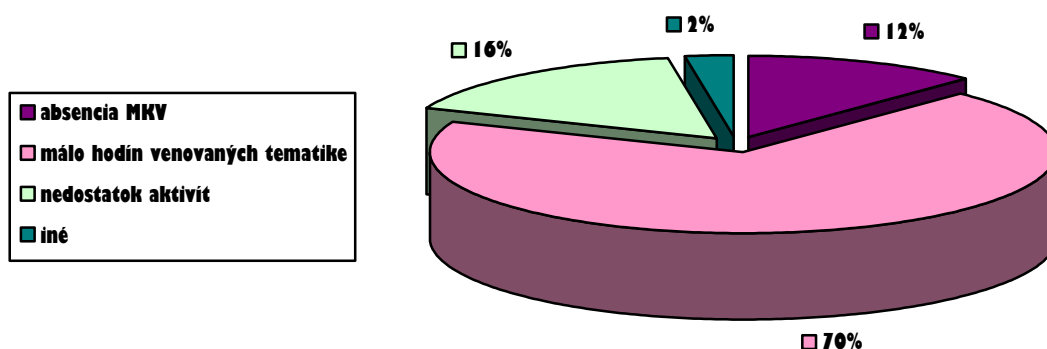
Najčastejšie preberané a diskutované témy v rámci rozvíjania zručností a kompetencií žiakov potrebných pre spolunažívanie v multikultúrnom svete a tolerancie k druhým sú: svetové náboženstvá (75,5%), porušovanie ľudských práv (73,1%), kultúrna rozmanitosť (65,7%) a tematika týkajúca sa rómskej menšiny (69,3%). Konkrétne informácie týkajúce sa iných menšín na Slovensku, ich zvykov, tradícií, ekonomického a politického vplyvu sú v kontexte učiva rôznych vyučovacích predmetov zakomponované už menej často (Maďari, Rusíni, aziati, černosi). Čiastočne to môže súvisieť aj s tým, že v súčasnosti sa kladú požiadavky na vzdelávanie žiakov v kontexte ich profesijnej orientácie, zamerania školy, ako aj prostredia, v ktorom žijú. Je teda pravdepodobné, že problematika napr. rusínskej či maďarskej menšiny bude čiastočne absentovať v tých častiach Slovenska, kde kontakt s touto skupinou obyvateľstva absentuje, respektíve nie je výraznejší.

Vyššie v texte uvedené výsledky sa v porovnaní s výsledkami výskumu realizovaného v predchádzajúcom roku rôznia. V roku 2011 až 67,9% žiakov odpovedalo, že multikultúrnu výchovu v škole neabsolvovali a iba tretina žiakov uviedla, že na vyučovaní preberajú témy súvisiace s MKV. Zo zisteného rozdielu vyplýva, že žiaci si viac uvedomujú prítomnosť tejto prierezovej témy v kontexte učiva rôznych predmetov. Vplyv na to môže mať aj požiadavka MŠVVaŠ SR, ktorá v rôznych pedagogických dokumentoch podčiarkuje potrebu zaradovania tejto prierezovej témy do povinných aj povinne voliteľných predmetov. V neposlednom rade to môže súvisieť aj s opakovanou realizáciou samotnej prierezovej témy na konkrétnych vyučovacích hodinách samotnými učiteľmi.

Respondenti sa tiež vyjadrovali k **úrovni multikultúrnej výchovy v škole**. Touto otázkou sme sa snažili zistiť, či samotná MKV žiakov oslovuje, a teda má potenciál ich rozvíjať (napr. aj v oblasti budovania si pozitívnych postojov k odlišnostiam).

Kvalitu multikultúrnej výchovy označilo za dostačujúcu 38,1% respondentov. Úroveň MKV bola nedostačujúca pre takmer jednu štvrtinu respondentov. Úroveň MKV nevedelo posúdiť až 38,7% žiakov. Z porovnania výsledkov výskumu realizovaného v roku 2011 vyplýva, že oveľa vyššie percento žiakov si uvedomuje prítomnosť MKV ako prierezovej témy zaradenej do mnohých vyučovacích predmetov (-25,5 p.b. žiakov, ktorí nevedeli posúdiť kvalitu MKV), a zároveň v predmetnom roku stúpol počet žiakov, pre ktorých kvalita zaradenia a prevedenia samotných tém, ktoré v sebe zahŕňa MKV je dostačujúca, prínosná a obohacujúca. Nepriamo to môže súvisieť s tým, že aj keď učitelia nemajú dostatočné množstvo kvalitných didaktických materiálov, resp. na prípravu MKV ako prierezovej témy v rôznych predmetoch nemajú dostatočný čas alebo priestor (Slovíková, 2011), zaraďujú tematiku kultúrnej rozmanitosti, tolerance, ako aj extrémizmu do kontextu učiva rôznych vyučovacích predmetov, pretože sú vysoko relevantné, týkajú sa života každého jedinca.

Ako vysvetlenie, prečo úroveň MKV v škole nie je dostačujúca najčastejšie žiaci uvádzali nedostatok hodín venovaných tematike (15,3%). Na nedostatok aktivít ako dôvod nedostatočnej úrovne MKV upriamilo pozornosť 3,6% žiakov a úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní uviedlo 2,7% respondentov. Pre väčší prehľad sú uvedené dôvody nespokojnosti s úrovňou MKV v škole znázornené v grafe 2.

Graf 2 Dôvody nespokojnosti žiakov s úrovňou MKV v škole

Postoj k odlišným skupinám obyvateľov

Na formovaní postoja mladých ľudí, ako bolo uvedené vyššie v texte, sa podieľa okolie (bezprostredné i širšie), ktoré ponúka nielen modely a vzory správania, ale aj rôzne informácie o kultúrnej, etnickej či sociálnej odlišnosti skupín. Výrazný podiel na konštruovaní a šírení predstáv o vlastnostiach kultúrnych, etnických či sociálnych spoločenstiev (vlastných i iných), postojov a stereotypov majú masové médiá (najmä pri absencii vlastnej skúsenosti s určitou skupinou obyvateľov), pretože posilňujú už existujúce postoje, názory či predsudky, resp. sú schopné orientovať názory, ktoré sú dosiaľ nevyhranené (Jirák, Köpplová, 2009). Mediálne prototypy majú preto výrazný dopad na formovanie a pretrvávajúce prototypov jednotlivých menšín v myšliach recipientov, a teda aj na ich postoj a správanie k týmto menšinám. A teda, vzťahy medzi jednotlivými príslušníkmi rôznych etník sa pohybujú od priateľstva cez ľahostajnosť, až k nenávisti a sú ovplyvnené celkovým charakterom vzťahov medzi danými spoločenstvami. Konečná podoba medzietnických vzťahov na osobnej úrovni je napr. ešte modifikovaná situačnými aj osobnostnými činiteľmi (napr. charakter osobnej skúsenosti, záujem, poznanie a i.).

Dôležitosť poznávania iných kultúr a etník

Zistením vzťahu žiakov k spoznávaniu iných kultúr, etník či sociálnych skupín sme sa snažili do určitej miery poodhaliť hodnotový rebríček a vnútorné postoje žiakov k odlišným skupinám obyvateľov.

Väčšina respondentov považuje poznávanie odlišných kultúr, etník a sociálnych skupín za dôležité a iba 13,3% z nich nepovažuje poznávanie kultúrnej rozmanitosti za potrebné. Z tých odpovedí respondentov, ktorí uviedli svoj názor bolo možné vygenerovať tri všeobecné kategórie zdôvodnení, prečo je podľa nich toto poznávanie dôležité:

- **„spoznaním inej kultúry si rozširujeme vedomosti a zaisťujeme svoj rozvoj“.** Podľa pätiny respondentov je dôležité spoznávať a rozširovať si vedomosti o iných kultúrach, etnikách a sociálnych odlišnostiach.
- **„všetci sme si rovní, všetci sme ľudia a mali by sme sa navzájom poznávať a pochopiť“** (16,1% respondentov).
- **„zaujíma ma poznávanie iných kultúr“** (14,3% respondentov).
- **bez dôvodu** uviedlo dôležitosť tohto poznávania 18,0% respondentov.

Odpovede respondentov, prečo nie je dôležité poznávať kultúrnu rozmanitosť, etnické, sociálne či iné odlišnosti bolo možné na základe obsahovej podobnosti kategorizovať do dvoch skupín názorov a zdôvodnení:

- **Nezáujem.** O spoznávanie iných kultúr, etník či sociálnych skupín obyvateľov nemá záujem 6,4% respondentov, pretože ich to nezaujíma.
- **Nepotrebnosť.** Toto poznávanie nepovažuje za potrebné 3,1% respondentov, pretože majú svoju kultúru a nepotrebujú vedieť o iných.
- **Bez dôvodu** uviedlo nedôležitosť tohto poznávania 3,4% respondentov.

V minulom roku považoval poznávanie odlišných kultúr, etník a sociálnych skupín obyvateľov za dôležité omnoho menší počet respondentov ako v predmetnom roku (konkrétne o -25,6 p.b.), pričom až polovica z respondentov sa v tejto súvislosti nevedela v predchádzajúcom roku vyjadriť. Na druhej strane poznávanie odlišných skupín obyvateľov považovalo v minulom roku za nedôležité o polovicu menej respondentov (t.j. -7,17 p.b.).

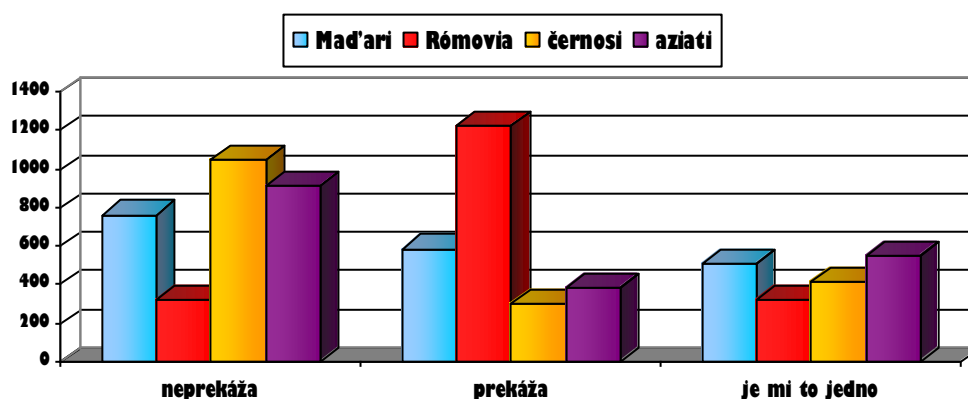
Ak to zhrnieme, dvojnásobný nárast počtu respondentov v predmetnom roku, ktorí považujú poznávanie odlišných kultúr, etník a sociálnych skupín obyvateľov za dôležité, ako aj zredukovanie počtu respondentov z polovice na pätinu, ktorí túto dôležitosť nevedeli posúdiť naznačujú posun v chápaní významu poznania multikulturalizmu a jednotlivých jeho súčastí (v súčasnej multikultúrnej zloženej spoločnosti jednoznačne je a mnoho mladých jedincov si to uvedomuje). Na druhej strane v predmetnom roku stúpol počet respondentov, ktorí nepovažujú poznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité. Z toho vyplýva, že multikultúrna výchova má jednoznačne skvalitňujúci efekt na postoje mladých ľudí. Vidíme však určité rezervy a úskalia modernej spoločnosti, ktorá stále do istej miery propaguje egocentrický pohľad človeka na svet a spoločnosť. V tejto súvislosti by sme chceli vyzdvihnúť doterajšie pedagogické majstrovstvo, a zároveň vytrvalosť vo využívaní každej možnosti pri pôsobení na mladých ľudí, pretože vplyv na ich postoje vedie len cez skúsenosť.

Vzťah ku kultúrnej odlišným skupinám obyvateľov

Kultúrna diverzita je súčasťou nášho každodenného života. Zaujímalo nás, ako mladí ľudia vnímajú kultúrne či inak odlišných obyvateľov, a aké prejavy správania k nim volia v reálnych situáciách. Otázkou zameranou na sedenie v lavici vedľa jedinca z iného kultúrneho prostredia sme sa snažili zistiť mieru ochoty žiakov „spolunažívať“ s odlišnými

obyvateľmi. Touto formou sme sa snažili preniknúť a podhaliť špecifické, v reálnych situáciách sa prejavujúce postoje žiakov k odlišným skupinám obyvateľov.

Väčšina žiakov deklarovala, že by im sedenie v lavici vedľa *Róma* prekážalo. Naopak viac ako 40% žiakov by neprekážalo sedieť v lavici vedľa *jedinca z maďarskej menšiny*. Sedieť v lavici vedľa *jedinca ázijského pôvodu* by neprekážalo polovici respondentov, a dokonca väčšine žiakov by neprekážalo sedieť v školskej lavici vedľa *černochoa*. Graf 3 prehľadne zobrazuje postoje respondentov k obyvateľom odlišných kultúr a etník.

Graf 3 Sedenie v školskej lavici vedľa obyvateľa z odlišného kultúrneho prostredia

Z grafu vidieť, že najväčšia koncentrácia postojov mladých ľudí sa nachádza v ľavej časti grafu – v oblasti pozitívnych postojov, kde prevažuje tento druh postojov ako voči černochoom a aziatom, tak tiež voči obyvateľom maďarskej národnosti. Najmenšiu zhovievavosť prejavili žiaci voči spolužiakovi s rómскими koreňmi, čo ešte viac zvyrazňuje centrálna časť grafu – oblasť negatívnych postojov, ktorá ilustruje odmietavý postoj žiakov k spolusediacemu v lavici s odlišným kultúrnym alebo etnickým zázemím. Graf naznačuje, že sa jedná až o niekoľkonásobne častejší výskyt negatívneho vnímania zástupcov rómskej menšiny žiakmi, ktorý výrazne predstihol negatívne vnímanie ostatných skúmaných kultúrne a etnicky odlišných skupín obyvateľstva.

Väčší počet *chlapov* ako dievčat sa priklonil k intolerantnému postojovi voči jedincovi **rómskeho pôvodu**, zatiaľ čo pasívny postoj ohľadne rómskeho spolusediaceho vyjadrený odpoveďou „je mi to jedno“ uviedlo viac dievčat ako chlapcov. Mladší respondenti (7., 8., 9. ročníka) vo väčšom počte oproti starším respondentom, žiakom strednej školy (1., 2. a 3. ročníka) uvádzali, že im neprekáža sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca rómskeho pôvodu. Najviac respondentov zo skupiny *žiakov základných škôl* vyjadrilo tolerantný postoj voči spolužiakovi rómskeho etnika, zatiaľ čo prekvapivo žiaci gymnázií v najväčšom počte vyjadrili, že by im prekážalo sedieť v lavici vedľa spolužiaka z rómskej menšiny. Respondenti, ktorých matka ukončila základnú školu až v 56,6% počte uvádzali, že im neprekáža deliť sa o školskú lavicu so spolužiakom z rómskej menšiny, v prípade respondentov s otcami so základným vzdelaním to bola polovica z nich. Naproti tomu v ostatných skupinách respondentov boli tie počty takýchto tolerantných odpovedí omnoho nižšie (12,0% - 21,2%), pričom mali klesajúcu tendenciu spolu so stúpajúcim *dosiahnutým vzdelaním rodičov*. Štvrtina respondentov, ktorí vyjadrili kladný postoj k zdieľaniu školskej lavice s Rómom sa nachádzala v skupine žiakov pochádzajúcich z veľkomiest, a tiež pätina s takýmto postojom sa nachádzala v skupine žiakov pochádzajúcich z obce/mesta s 2 001 – 10 000 *obyvateľmi*. Približne 70,0% respondentov s odmietavým postojom voči sedeniu

v jednej školskej lavici s Rómom sa nachádzala v skupine žiakov vyrastajúcich v meste s 50 001 – 100 000 obyvateľmi a v obci s počtom obyvateľov do 2 000. Najviac respondentov, ktorí vyjadrili pozitívny postoj – ochotu mať jedinca z rómskej menšiny ako suseda v školskej lavici sa nachádzalo v skupine žiakov pochádzajúcich z Prešovského kraja, iba 9,9% respondentov zo Žilinského kraja vyjadrilo rovnako tolerantný postoj k Rómom. Viac ako 70,0% respondentov s negatívnym postojom voči sedeniu v lavici vedľa Róma sa nachádza v skupine žiakov z Nitrianskeho kraja.

Z výsledkov vyplýva, že jedinec z **maďarskej menšiny** by ako sused v lavici prekážal vo väčšej miere *chlapcom* ako dievčatám (40,1% zo skupiny chlapcov a 23,7% zo skupiny dievčat). Najviac respondentov, ktorí dali najavo tolerantný postoj voči spolužiakovi z maďarskej menšiny sa nachádza v skupine žiakov *gymnázií* (polovica z nich), zatiaľ čo v skupine stredoškolákov ochotu sedieť vedľa takéhoto jedinca vyjadrilo iba 34,7%, pričom rovnaký počet z týchto žiakov prejavil intolerantný postoj. Takmer polovica respondentov, ktorí sú ochotní tráviť vyučovanie v školskej lavici so spolužiakom z maďarskej menšiny sa nachádza v skupine žiakov, ktorých otec ukončil *strednú školu s maturitou*, ako aj vysokú školu. Naproti tomu takmer 40,0% respondentov s intolerantným postojom voči týmto jedincom sa nachádza v skupine žiakov, ktorých otec ukončil základnú školu. Až polovica respondentov, ktorí vyjadrili pozitívny postoj voči sedeniu v školskej lavici vedľa jedinca z maďarskej menšiny sa nachádzala v skupine žiakov pochádzajúcich z Nitrianskeho kraja a 47,6% z Košického kraja. Takmer 40,0% respondentov s negatívnym postojom voči sedeniu v lavici vedľa Maďara sa nachádza v skupine žiakov z Trenčianskeho kraja.

Viac *dievčat* ako chlapcov vyjadrilo ochotu zdieľať priestor školskej lavice so spolužiakom z **ázijskej minority** (D: 57,3% /CH:42,7%). Až 61,8% respondentov, ktorí dali najavo tolerantný postoj voči spolužiakovi ázijského pôvodu sa nachádza v skupine žiakov navštevujúcich *gymnázia*, zatiaľ čo v skupine stredoškolákov ochotu sedieť vedľa takéhoto jedinca vyjadrilo 45,4% z nich. Respondenti, ktorých matka či otec ukončili *strednú školu s maturitou* alebo vysokú školu vo viac ako 52,0% uvádzali, že im neprekáža deliť sa o školskú lavicu so spolužiakom z ázijskej menšiny, naproti tomu v ostatných skupinách respondentov boli tie počty takýchto tolerantných odpovedí omnoho nižšie (okolo 40,0%).

Viac *dievčat* ako chlapcov vyjadrilo ochotu sedieť so spolužiakom **černošského pôvodu** v jednej školskej lavici (D: 57,9% / CH: 42,1%). Takmer 70,0% respondentov zo skupiny žiakov navštevujúcich *gymnázia* dalo najavo tolerantný postoj voči černochovi, zatiaľ čo v skupine stredoškolákov ochotu sedieť vedľa takéhoto jedinca vyjadrilo 55,4% z nich. Respondenti, ktorých matka či otec ukončili *strednú školu s maturitou*, resp. vysokú školu vo viac ako 60,0% počte uvádzali, že im neprekáža deliť sa o školskú lavicu so spolužiakom z černošskej menšiny. Naproti tomu v ostatných skupinách respondentov boli tie počty takýchto tolerantných odpovedí omnoho nižšie (okolo 50,0%), pričom až tretina respondentov, ktorých rodič má ukončené základné vzdelanie prejavila neochotu zdieľať školskú lavicu s černochoom (v ostatných skupinách respondentov takýto intolerantný postoj prejavilo 13,3% – 20,6%).

Tak ako sme spomínali vyššie v texte, rozdiely v postojoch mladých ľudí môžu súvisieť s viacerými faktormi, napr.: okolím sprostredkované postoje (médiá, škola, rodičia), osobnosť rodičovského vzoru, tiež osobnosť, motivácia, názory a záujmy samotných mladých ľudí alebo **charakter ich skúseností s konkrétnymi jedincami**.

Miera tolerancie voči černochovi, aj voči Maďarovi a aziatovi vysoko predstihla mieru tolerancie voči Rómovi, pričom ako vidieť z *tabuľky 1*, práve s jedincami rómskeho pôvodu majú respondenti prevažne zlé osobné skúsenosti. So zástupcami maďarskej menšiny na

Slovensku a jedincami ázijského pôvodu má až polovica z respondentov pozitívne skúsenosti a jednoznačne najviac dobrých skúseností majú respondenti s černochochmi (pozri *tabuľku 1*).

Tabuľka 1 Charakter osobnej skúsenosti s jedincami z kultúrnej rozmanitosti prostredia

Skúsenosti	Rómovia		Maďari		Aziati		Černosi	
	%	Valid %	%	Valid %	%	Valid %	%	Valid %
mám veľmi dobré skúsenosti, sme kamaráti	12,2	15,6	15,6	28,1	9,2	25,6	12,9	34,0
mám prevažne dobré skúsenosti	5,0	6,4	12,2	21,9	8,0	22,4	10,6	28,0
aj aj	22,9	29,2	15,6	28,1	11,7	32,7	8,8	23,3
mám prevažne zlé skúsenosti	14,6	18,6	5,1	9,2	3,0	8,3	2,8	7,3
mám veľmi zlé skúsenosti	23,6	30,2	7,0	12,7	3,9	11,0	2,8	7,3
neviem posúdiť	21,7		44,5		64,2		62,1	

Najviac kamarátstiev udržiavajú respondenti s jedincami maďarského pôvodu, každý desiaty jedinec sa priateli tiež s Rómom a černochochom. Prevažne dobré skúsenosti má každý desiaty respondent s maďarsky hovoriacim obyvateľom, ako aj s černochochom. Dobré, a zároveň zlé skúsenosti má každý piaty respondent s Rómom² a každý desiaty respondent s jedincom maďarského, ako aj ázijského pôvodu. Prevažne zlé skúsenosti (14,6%), a tiež veľmi zlé skúsenosti (23,6%) majú respondenti najmä s jedincami rómskej kultúry. Viac ako 60% respondentov osobne nepozná obyvateľa ani ázijského pôvodu, ani afrického pôvodu.

Pozitívne skúsenosti s obyvateľmi ázijskej menšiny má viac chlapcov ako dievčat, s jedincami černošského pôvodu či jedincami z maďarskej menšiny je to naopak, kamarátsky vzťah a dobré skúsenosti s týmito skupinami obyvateľov uviedlo viac dievčat ako chlapcov. Vyhranenú osobnú skúsenosť, buď pozitívneho alebo negatívneho charakteru, majú k rómskemu obyvateľstvu práve chlapci. Z výsledkov vyplýva, že častejšie negatívne skúsenosti s jednotlivými skupinami obyvateľstva majú práve chlapci, čo môže súvisieť aj s tým, že možnosť vyvolania konfliktu medzi jedincami a mládežníckymi skupinami je častejším spoločenským javom práve u mužskej populácie ako u ženskej. Mnohokrát to súvisí aj s tým, že dospievajúci jedinci si budujú vlastné postoje voči iným, odlišnostiam a celkovo k rôznorodosti. Túto ovplyvniteľnosť využívajú rôzne skupiny, ktoré zdôrazňujú etnocentrizmus a potrebu „očistenia“ Slovenska od minorít a prisťahovalcov (napr. občianske združenie Slovenskej pospolitosti a pod.) alebo futbaloví fanúšikovia – tzv. „hooligans“, ktorí sa dostávajú do rôznych konfliktov, medzi inými aj s ino-národnými a ino-rasovými minoritami.

Čím sú respondenti starší – čím vyšší ročník navštevujú, tým klesá pozitívne zhodnotenie skúseností s jedincami rómskeho pôvodu a stúpa počet tých, ktorí uvádzajú prevažne zlé až veľmi zlé skúsenosti s týmito jedincami. Naopak veľmi dobré skúsenosti s jedincami maďarskej či ázijskej menšiny žijúcimi na Slovensku uviedla tretina respondentov v skupine žiakov navštevujúcich 9. ročník na základnej škole a 1., 2. a 3. ročník na strednej škole, v skupine respondentov navštevujúcich 7. a 8. ročník základnej školy boli tie počty respondentov s pozitívnymi osobnými skúsenosťami omnoho nižšie. Výsledky získané na základe porovnania ročníka, ktorý navštevujú respondenti a subjektívnym hodnotením

² Vysvetlenie dobré aj zlé skúsenosti často respondenti vysvetľovali a dopísali, že majú super kamarátov rómskeho pôvodu, avšak zároveň poznajú aj takých, ktorí sa k nim správali zle.

skúseností s obyvateľmi rôzneho pôvodu a kultúr do určitej miery vysvetľujú špecifická vývinového obdobia adolescencie a štandardy súčasného života tejto mladej populácie. Starší dospievajúci jedinci získavajú s vekom väčšie právomoci (aj povinnosti), a tak napr. čas, kedy sa majú vrátiť domov sa oddiaľuje, čo ponúka viac možností a príležitostí trávenia voľného času s partiou, aj zakladania kamarátstiev s jedincami z iných kultúrnych prostredí. Na druhej strane pri socializácii sa „vonku“ stretávajú s rozličnými skupinami ľudí, medzi inými aj s rómskymi spoluobčanmi, pričom sa nemusí jednať o nevyhnutne príjemné stretnutia adolescentnej mládeže, a veľmi pravdepodobne získavajú aj iné skúsenosti ako len pozitívne. Rovnako počítač s prístupom na internet a možnosťami chatovania (aj s jedincami z iných kultúr) sa stáva súčasťou vybavenia izby starších dospievajúcich jedincov, a tým im umožňuje kontakt so zástupcami rôznych rás, kultúr, vierovyznaní a pod.

Najmenej osobných skúseností s jedincami černoškého alebo ázijského pôvodu majú žiaci vyrastajúci v obci s počtom obyvateľov do 2 000 a najviac ich majú žiaci žijúci vo veľkomestách, kde majú aj najviac príležitostí spoznať sa. Pozitívne skúsenosti s týmito obyvateľmi (prevažne dobré spolu s veľmi dobrými) uviedol väčší počet respondentov v skupine tých, ktorí žijú v meste s 50 001 – 100 000 obyvateľmi a vo veľkomestách, v ostatných skupinách bolo týchto žiakov s pozitívnymi skúsenosťami menej. Prevažne dobré spolu s veľmi dobrými skúsenosťami so zástupcami maďarskej menšiny uviedla tretina respondentov v skupine tých, ktorí žijú v meste s 10 001 – 50 000 obyvateľmi a vo veľkomestách. Žiaci žijúci vo veľkomestách majú vo väčšom počte pozitívny vzťah k Rómom, zároveň však treba uviesť, že takmer tretina z týchto respondentov uviedla absenciu osobnej skúsenosti s jedincom rómskeho pôvodu. V ostatných skupinách respondentov bol počet takto zhodnotených osobných skúseností menší. Tieto zistenia sú do určitej miery prepojené so životným štýlom a ponukami spôsobu života odvíjajúcich sa od veľkosti mesta, kde respondenti vyrastajú, ako aj od kraja. Napriek tomu, že veľkomestá ponúkajú výraznejšiu kultúrnu diverzitu a zvyšuje sa možnosť kontaktu s rôznymi skupinami obyvateľstva, mnohokrát sa jedná len o prchavý kontakt, zatiaľ čo menšie obce ponúkajú častejší a dlhodobý kontakt. Ich multikultúrna diverzita však nie je taká výrazná ako vo väčších mestách. Viac príležitostí a možností na stretávanie sa s jedincami z odlišných kultúr prispieva k zhovievavejšiemu a pozitívnejšiemu postojom k odlišnostiam, na druhej strane jedinci neprichádzajú tak často do osobného kontaktu s tzv. rómskymi getami ako „vidiecke“ deti. Túto skutočnosť potvrdzujú zistenia, podľa ktorých najviac respondentov označujúcich prevažne zlé skúsenosti s Rómami pochádza z Prešovského kraja (Prešovský kraj patrí medzi kraje s najvyšším zastúpením sociálne vylúčených rómskych komunít) a z Nitrianskeho kraja. Dobré skúsenosti s černochochmi (veľmi dobré spolu s prevažne dobrými) uviedlo najviac respondentov žijúcich v Bratislavskom kraji. Najviac respondentov označujúcich veľmi dobré, a zároveň veľmi zlé skúsenosti s aziatmi pochádza z Bratislavského a Trnavského kraja.

Rozdiely v postojoch mladých ľudí k Rómom, jedincom z maďarskej menšiny, aziatom alebo černochochom teda súvisia, a do istej miery odrážajú práve charakter osobnej skúsenosti respondentov s obyvateľmi, a potvrdzujú to aj nasledovné zistenia a rozdiely.

Z respondentov, ktorí mali *prevažne dobré až veľmi dobré* skúsenosti s **Rómami** vyjadrilo 47,2% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa Róma, naproti tomu z respondentov, ktorí mali *prevažne zlé až veľmi zlé* skúsenosti s jedincami rómskeho pôvodu prejavilo až 88,2% odmietavý postoj (ochotných zdieľať priestor školskej lavice s Rómom bolo iba 3,9% z nich).

Z respondentov, ktorí mali *prevažne dobré až veľmi dobré* skúsenosti s jedincami **z maďarskej menšiny** vyjadrilo 62,1% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa Maďara, zatiaľ čo z respondentov, ktorí mali *prevažne zlé až veľmi zlé* skúsenosti s jedincami z maďarskej menšiny bolo ochotných zdieľať priestor školskej lavice s takýmto spolužiakom iba 13,1% z nich a až 74,2% z respondentov s negatívnymi zážitkami s touto skupinou obyvateľov vyjadrilo intolerantný postoj.

Z respondentov, ktorí mali *prevažne dobré až veľmi dobré* skúsenosti s jedincami **ázijského pôvodu** vyjadrilo 73,5% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa aziata, zatiaľ čo z respondentov, ktorí mali *prevažne zlé až veľmi zlé* skúsenosti s týmito jedincami prejavilo 59,3% odmietavý postoj (ochotných zdieľať priestor školskej lavice s jedincom ázijského pôvodu bolo iba 17,9% z nich).

Z respondentov, ktorí mali *prevažne dobré až veľmi dobré* skúsenosti s jedincami **černoškého pôvodu** vyjadrilo 77,0% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa černocha, pričom z respondentov, ktorí mali *prevažne zlé až veľmi zlé* skúsenosti s jedincami černoškého pôvodu bolo ochotných zdieľať priestor školskej lavice s černochem bolo iba 26,0% z nich (57,3% prejavilo intolerantný postoj).

Na druhej strane tematika Rómov bola podľa takmer presných 70,0% respondentov na vyučovaní preberaná a diskutovaná (čo mohlo povzbudiť a posunúť respondentov k zaujatiu viac žičlivého postoja). O ostatných spomínaných skupinách obyvateľov diskutovala na vyučovacej hodine polovica respondentov, a práve voči týmto jedincom prevažuje pozitívny postoj nad negatívnym. Aj na základe týchto zistení môžeme usudzovať na *dôležitosť osobnej skúsenosti a jej charakteru, resp. pozorovania alebo sprostredkovanej skúsenosti* pri ich nedostatku. Význam v tomto prípade má bezprostredné i širšie okolie, a najmä médiá, keďže vo väčšej miere zobrazujú práve túto menšinu v negatívnom svetle (Cangár, 2008).

Ako príklad uvádzame, že z respondentov, ktorí sa na vyučovaní *venovali rómskej tematike* vyjadrilo 19,4% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa Róma, pričom v skupine žiakov, ktorí sa rómskej tematike v škole nevenovali vôbec vyjadrilo takýto priaznivý postoj ešte menej respondentov - 13,7%. Z respondentov, ktorí sa na vyučovaní *venovali maďarskej tematike* vyjadrilo ochotu využívať školskú lavicu s jedincom z maďarskej menšiny 42,1% (v skupine žiakov, ktorí sa tejto tematike v škole nevenovali vyjadril takýto postoj takmer rovnaký počet respondentov). Z respondentov, ktorí sa na vyučovaní *venovali tematike aziatov* vyjadrilo 54,9% ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca ázijského pôvodu. V skupine žiakov, ktorí sa ázijskej tematike v škole nevenovali vyjadrilo tolerantný postoj menej respondentov (48,7%). Z respondentov, ktorí sa na vyučovaní *venovali tematike černochoch* 63,5% vyjadrilo ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca černoškého pôvodu, zatiaľ čo v skupine žiakov, ktorí sa tematike černochoch v škole nevenovali vyjadrilo takýto priaznivý postoj výrazne menej respondentov (55,5%).

Výsledky výskumu naznačujú, že väčšina žiakov považuje spoznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité, a dokonca mnohí udržiavajú kamarátstva s jedincami z kultúrne alebo inak odlišného prostredia. Táto skutočnosť vypovedá o ochote, otvorenosti a tolerancii mladých ľudí k rôznorodosti. Výsledky výskumu zároveň ukázali, že mladí ľudia vnímajú kultúrne odlišné skupiny diferencovane. Prevažuje záporné vnímanie Rómov respondentmi (ako je to zjavné v prípade zdieľania školskej lavice). Pozitívny postoj prevažuje voči jedincom černoškého a ázijského pôvodu, čiastočne voči jedincom maďarskej národnosti. Na druhej strane práve s jedincami rómskeho pôvodu majú respondenti prevažne zlé osobné

skúsenosti, s Maďarmi a jedincami ázijského pôvodu má až polovica z respondentov pozitívne skúsenosti a jednoznačne najviac dobrých skúseností majú respondenti s černochochmi. Rozdiely v postojoch mladých ľudí k spomínaným odlišným skupinám obyvateľov teda súvisia, a do istej miery odrážajú charakter osobnej skúsenosti respondentov s týmito skupinami obyvateľov.

Z uvedených výsledkov ďalej vyplýva určitý podiel preberania tém multikultúrnej výchovy na postoje respondentov k odlišným kultúrnym, etnickým či sociálne odlišným skupinám obyvateľov (prejavený v kontexte školského prostredia, na ktoré má škola dosah). Preto by sme chceli zdôrazniť opodstatnenosť výchovy a vzdelávania žiakov v multikultúrnych súvislostiach a k tolerancii voči iným kultúram a etnikám žijúcim na území Slovenska a celého sveta, avšak zároveň vyzdvihujeme tvorbu úsudku na základe vlastných skúseností, a preto počítame význam multikultúrnej výchovy žiakov prostredníctvom interaktívneho, zážitkového učenia.

Rodičia ako vzory tolerancie dospelých jedincov

Výsledky výskumu realizovaného v roku 2011 priniesli okrem iného aj zarážajúce zistenie, že z prostredia so stredoškolsky, a dokonca vysokoškolsky vzdelanými rodičmi si žiaci odnášajú nepriateľský vzťah k Rómom. Určiť, do akej miery vzdelanostná úroveň rodičov vplyva na rozvinuté postoje žiakov bolo v tom čiastkovom kontexte nemožné. Navyše, obdobie adolescencie sa vyznačuje hľadaním a budovaním vlastnej identity, postojov, názorov a utváraním vlastného vývoja (Macek, 2003), a teda pôsobiacich faktorov v tomto období je mnoho. V procese socializácie mladí ľudia vychádzajú zo svojich pozorovaní, ale aj z informácií zo svojho najbližšieho okolia a médií (Vyhnálek, 2005), a podľa výsledkov predchádzajúceho výskumu model negatívneho, intolerantného správania k Rómom a iným nachádzali aj vo svojom najbližšom, vzdelanom okolí. Podľa významného psychológa Georga Allporta (2004) vedomie vlastnej identity, príslušnosti k určitej skupine a odlišnosti od iných skupín poskytuje dieťaťu jeho najbližšie okolie, t.j. primárna rodina. Rodičia určujú smer vnímania okolia detí, deti preberajú hodnoty a postoje rodičov, a teda pokiaľ je spôsob života rodičov tolerantný, je tolerantné aj dieťa, pokiaľ prejavujú nenávisť k určitým skupinám, správa sa tak aj dieťa. V období adolescencie mladí ľudia hľadajú samých seba, spochybňujú prebraté postoje, utvárajú si svetonázor, morálne zásady i presvedčenia, na druhej strane sa ich pri tom dotýkajú postoje rodičov a všetky informácie, s ktorými sa stretávajú. Vo výskume sme sa sústredili a zamerali na rodičov a ich postoje k obyvateľom iného pôvodu, kultúry či sociálne znevýhodnených obyvateľov optikou žiakov v snahe vytvoriť si obraz o výchove mladých ľudí k tolerancii.

Viac ako tretina respondentov uviedla, že ich *rodičia majú kamarátov aj z iných kultúrnych či etnických prostredí*, na druhej strane až 40,0% respondentov nevie, či ich rodičia udržiavajú kamarátstva aj s jedincami inej národnosti a kultúry.

Viac ako 40,0% z respondentov uviedlo, že Rómovia sú často diskutovanou témou v ich domácnosti, podľa ich rodičov by sa *starostlivosť štátu o Rómov mala využívať skôr v prospech domácich obyvateľov*. Štvrtina respondentov nesúhlasila s tým, že ich rodičia sa prikláňajú k spomínanému tvrdeniu (finančné prostriedky, byty, sociálna a zdravotná starostlivosť o Rómov by sa radšej mala využívať v prospech domácich obyvateľov).

Viac ako polovica respondentov uviedla, že podľa ich rodičov by *pre Rómov mali platiť prísnejšie zákony ako pre domácich obyvateľov*. Päťina respondentov nesúhlasila s týmto tvrdením.

Viac ako 40,0% z respondentov súhlasilo s tvrdením, že *nebezpečnú atmosféru medzi Slovákmi a Maďarmi vytvárajú politici, svedčí o tom podľa rodičov mnoho zmiešaných manželstiev a dobrých priateľstiev*. S týmto tvrdením nesúhlasilo len 13,6% respondentov, pričom viac ako 40,0% z nich nevedelo odpovedať.

Polovica respondentov nesúhlasila s tvrdením, že často doma počúvajú o *menejcennosti Rómov, Maďarov, homosexuálov, moslimov či kohokoľvek iného*. Naopak s týmto tvrdením súhlasila pätina respondentov, pričom tretina nevedela odpovedať.

Podľa 37,7% respondentov sa ich rodičia *správajú rovnako k Rómom, Maďarom, homosexuálom, moslimom ako ku komukoľvek inému*, avšak takmer rovnaký počet respondentov sa nevedel v tejto súvislosti vyjadriť. Na druhej strane s týmto tvrdením nesúhlasila viac ako štvrtina z respondentov.

Až 60,0% respondentov vyjadrilo rodičmi vnímanú a zdieľanú *jednotnú túžbu všetkých obyvateľov Slovenska (bez ohľadu na príslušnosť k inému etniku, kultúre či národu), aby bolo Slovensko našim bezpečným domovom*. Iba 10,0% z respondentov nesúhlasilo s týmto zjednocujúcim tvrdením a tretina z nich sa nevedela v tejto súvislosti vyjadriť.

Viac ako polovica respondentov vyjadrila rodičovskú *podporu v účasti na spoločných športových alebo kultúrnych podujatiach, ktoré by im umožňovali spoznať sa a tráviť čas s deťmi z odlišných kultúr*. Iba 12,0% respondentov vyjadrilo, že by ich rodičia v tomto smere nepodporovali. Na druhej strane viac ako tretina sa nevedela v tejto súvislosti vyjadriť.

Zaujímalo nás, či a ako sa toto vnímanie a modely správania rodičov k odlišným skupinám obyvateľov premietajú do postojov mladých ľudí ku kultúrne diverzifikovaným obyvateľom (Rómom, zástupcom maďarskej menšiny, jedincom ázijského alebo černoškého pôvodu).

Porovnanie odpovedí respondentov ukázalo výrazne vyššie hodnoty tolerantného postoja k jedincom inej kultúry či etnika v skupine žiakov, ktorých rodičia: majú kamarátov aj inej národnosti a kultúry, podporujú žiakov v účasti na kultúrnych alebo športových podujatiach detí rôznej kultúry, etnika alebo sociálneho statusu, nepovažujú kultúrne alebo etnicky odlišných jedincov za menejcenných, správajú sa rovnako k Rómom, Maďarom, homosexuálom, moslimom ako ku komukoľvek inému.

V skupine respondentov, ktorých rodičia: nemajú kamarátov aj inej národnosti a kultúry, nepodporujú žiakov v účasti na takýchto podujatiach, považujú Rómov, Maďarov, homosexuálov, moslimov či ktokoľvek iného za menejcenných, nesprávajú sa rovnako ku kultúrne alebo etnicky odlišným skupinám obyvateľov bolo podstatne viac intolerantných jedincov.

Ako príklad uvádzame zistenie, že z respondentov, ktorých rodičia by *súhlasili*, aby sa stretávali s deťmi z iných kultúr alebo etník na rôznych kultúrnych či športových akciách 19,4% vyjadrilo ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa **Róma** (64,6% z nich by táto skutočnosť prekážala). Na druhej strane z respondentov, ktorých rodičia by *nesúhlasili*, aby sa stretávali s deťmi z iných kultúr alebo etník na rôznych kultúrnych či športových akciách prejavilo intolerantný postoj až 70,0% z nich, ochotných zdieľať priestor školskej lavice s Rómom bolo iba 17,1% respondentov. Rovnako z respondentov, ktorých rodičia *nemajú* kamarátov aj inej národnosti a kultúry 71,8% prejavilo neochotu zdieľať priestor školskej lavice s Rómom, zatiaľ čo z respondentov, ktorých rodičia *udržiavajú* takého kamarátstva 60,1% vyjadrilo, že by im táto skutočnosť prekážala.

Z respondentov, ktorých by rodičia *podporili* v účasti na športových alebo kultúrnych podujatiach s deťmi z odlišných kultúrnych prostredí 47,5% vyjadrilo ochotu využívať priestor školskej lavice s jedincom z **maďarskej menšiny**, zatiaľ čo zo skupiny respondentov, ktorých by rodičia *nepodporili* v takýchto spoločných činnostiach by táto skutočnosť neprekážala 37,3%. Z respondentov, ktorých rodičia by *nesúhlasili*, aby sa stretávali s deťmi z iných kultúr alebo etník na rôznych podujatiach či akciách by 41,6% vyjadrilo neochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca z maďarskej menšiny, naopak menej respondentom (27,0% zo skupiny tých, ktorých rodičia by ich podporili v účasti na takýchto medzikultúrnych podujatiach) by táto skutočnosť prekážala. Navyše z respondentov, ktorých rodičia *nemajú* kamarátov aj inej národnosti a kultúry 29,9% vyjadrilo ochotu využívať priestor školskej lavice s jedincom z maďarskej menšiny (44,8% z nich by táto skutočnosť prekážala), pričom z respondentov, ktorých rodičia *majú* takýchto kamarátov vyjadrila polovica z nich ochotu sedieť v školskej lavici vedľa takéhoto jedinca (iba 26,4% z nich by táto skutočnosť prekážala, čo tvorí výrazný rozdiel oproti počtu respondentov z predchádzajúcej skupiny).

Z respondentov, ktorých rodičia by *súhlasili*, aby sa stretávali s deťmi z odlišných kultúrnych prostredí na rôznych kultúrnych či športových podujatiach vyjadrilo 58,4% tolerantný postoj a ochotu zdieľať priestor školskej lavice s jedincom **ázijského pôvodu** (iba 15,6% z nich by táto skutočnosť prekážala). Z respondentov, ktorých by rodičia *nepodporili* v účasti na takýchto podujatiach prejavilo tolerantný postoj iba 38,1% (neochotných zdieľať priestor školskej lavice s jedincom ázijského pôvodu bolo iba 36,3% z nich). K tomu z respondentov, ktorých rodičia *majú* kamarátov aj inej národnosti a kultúry 60,1% vyjadrilo tolerantný postoj a ochotu sedieť spoločne v jednej školskej lavici s jedincom ázijského pôvodu, zatiaľ čo z respondentov, ktorých rodičia *neudržiavajú* takéto kamarátstva prejavilo iba 39,5% tolerantný postoj.

Z respondentov, ktorých by rodičia *podporili* v účasti na spoločných športových alebo kultúrnych podujatiach, ktoré by umožňovali spoznať sa a tráviť čas s deťmi z odlišných kultúr 67,7% vyjadrilo ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca **černošského pôvodu**, zatiaľ čo z respondentov, ktorých rodičia by *nesúhlasili* s takýmto spoločným trávením času vyjadrilo ochotu zdieľať priestor školskej lavice s jedincom černošského pôvodu iba 46,9%. Zároveň z respondentov, ktorých by rodičia *nesúhlasili*, aby sa stretávali s deťmi z iných kultúr na rôznych podujatiach 32,4% vyjadrilo intolerantný postoj voči spolužiakovi černošského pôvodu, čo je oproti 12,8% respondentov s rovnakým postojom zo skupiny tých, ktorých rodičia by ich naopak podporili v účasti na takýchto akciách výrazný rozdiel. Popritom z respondentov, ktorých rodičia *majú* kamarátov aj inej národnosti a kultúry 70,6% vyjadrilo ochotu sedieť v jednej školskej lavici vedľa jedinca černošského pôvodu, zatiaľ čo z respondentov, ktorých rodičia *nemajú* takéto vzťahy 47,7% vyjadrilo ochotu využívať priestor školskej lavice s jedincom černošského pôvodu.

Z uvedených výsledkov vyplýva, že vnímanie kultúrne odlišných skupín obyvateľov a postoje rodičov k nim formujú do určitej miery názory a postoje mladých ľudí. Rodina má jednoznačne významné postavenie pri vnímaní kultúrnej odlišnosti mladými ľuďmi. Dôkazom toho sú aj vyššie v texte spomínané výsledky výskumu, že mladí ľudia čerpajú informácie o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam z rodinného prostredia a týmto informáciám dôverujú najviac. Tento záver podporili aj ďalšie výsledky výskumu, v ktorých vyšlo, že respondenti si najviac cenia rodičov ako svoj vzor (až 70,0% respondentov vyjadrilo túto skutočnosť). Druhým najčastejším vzorom pre mladých dospelujúcich jedincov bol starý

rodič (7,5%), častejším ceneným vzorom pre adolescentov bola ešte známa mediálna hviezda a športovec. Učiteľ sa si cení ako svoj vzor 2,3% respondentov a 1,5% z nich nemá žiaden vzor.

Rodičia a škola zohrávajú v procese socializácie dospelujúcich jedincov veľmi významnú a pozitívnu úlohu. Rodičom a škole dôveruje najviac respondentov, a práve od týchto dvoch zdrojov získavajú najviac informácií o kultúrnej rôznorodosti a tolerancii. V tejto súvislosti je dôležitá skutočnosť, že dospelujúci jedinci si najviac cenia rodičov ako svoje vzory. Výsledky poukazujú na ovplyvniteľnosť dospelujúcich jedincov s názormi a postojmi rodičov. Porovnanie odpovedí respondentov ukázalo výrazne vyššie hodnoty tolerantného postoja k jedincom inej kultúry či etnika v skupine žiakov, ktorých rodičia sa prejavujú vo svojom správaní k iným tolerantne, a naopak v skupine respondentov, ktorých rodičia neprejavujú tolerantný postoj vo svojom správaní k odlišným skupinám obyvateľov sa nachádzalo podstatne menej tolerantných jedincov a výrazne viac tých intolerantných. Tieto výsledky potvrdzujú zistenia, že postoje, hodnoty a vzory správania rodičov k iným prenikajú do postojov a správania sa samotných mladých ľudí, ktorí ich uplatňujú v realite.

Záver

Na záver môžeme konštatovať, že mladí ľudia vychádzajú zo svojich skúseností, ako aj z pozorovaní a z informácií zo svojho najbližšieho okolia (rodiny a školy), pričom z týchto dvoch zdrojov získavajú najviac informácií o multikulturalizme a tolerancii, a zároveň najviac im dôverujú. Školské prostredie rozvíja žiakov v oblasti poznania odlišných kultúr, rodinné prostredie väčšiny žiakov ponúka vzory správania vyznačujúce sa toleranciou, aj keď s diferencovaným postojom k rôznym kultúram. Napriek zistenej otvorenosti mnohých mladých ľudí voči kultúrnej odlišnosti a kultúrnej odlišným skupinám obyvateľov, stále pretrvávajú potreba rozvíjania dospelujúcich jedincov (na poli rodinného systému, školského systému, ale aj celej spoločnosti), aby boli všetci žiaci schopní spolupracovať so všetkými odlišnými skupinami obyvateľov.

Použitá literatura

- ALLPORT, G.W.** 2004. *O povaze předsudků*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7260-125-3.
- BIELIKOVÁ, M., SLOVÍKOVÁ, M.** 2010. *Volný čas a médiá*. Závěrečná správa. Bratislava : UÍPŠ, 2010.
- CANGÁR, J.** 2008. *Monitoring vplyvu vybraných elektronických médií na formovanie verejnej mienky vo vzťahu k menšinám: Výsledky monitoru* [online]. Bratislava : MEMO 98, 2008. Dostupné na internete: <http://www.memo98.sk/data/_media/MEMO_98_analyza_mensin_2008_kompletna_sprava.pdf>.
- ČÁP, J.** 1997. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997. ISBN 80-7066-534-3.
- JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B.** 2003. *Masová média*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-466-3.
- MACEK, P.** 2003. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- VYHNÁLEK, J.** 2005. *Vliv násilí v médiích na vývoj dětí* [online]. Praha : Rodina online, 2005. Dostupné na internete: <<http://www.rodina.cz/clanek4514.htm>>.